

rint rekonstruált szövegváltozatot a függelékben közli is Latzkovits.

A tanulmánykötet számos filológiai pontosítás mellett érdekes és ésszerűnek látszó, jól indokolt hipotéziseket vet fel. Szemlélete következetes, módszertana minta-

szerű, érvelései meggyőzőek. Az egy-egy részproblémát, művet tárgyaló szövegek a 16–18. századi magyar drámaszerzést mintegy működésében teszik láthatóvá.

Korondi Ágnes

Fogantja van. Tanulmányok a kora újkori szöveghagyomány egyes aspektusairól

Szöveghagyomány és íráskultúra a korai újkorban. Szerk. Gábor Csilla. Kvár 2007. 196 lap

A kötet az Egyetemi Műhely Kiadónál az Egyetemi Füzetek 5. darabjaként jelent meg. Folytatja tehát azt a sorozatot, melyben korábban egy vastkos tanulmánykötet jelent meg, szintén a régi magyar irodalom tárgykörében, illetve filozófiai tárgyú tanulmánykötetek szerepeltek. Folytat viszont egy olyan műhelymunkát is, mely a kötet szerkesztő nevéhez kapcsolódik, és egy viszonylag állandó kutatócsoport munkájaként mindeddig már több tanulmánykötetben is publikálta eredményeit: *Kegeység, kultusz, távolítás*. Irodalomtudományi tanulmányok. Szerk. Gábor Csilla, Selyem Zsuzsa. Scientia, Kvár 2002; *Devóciók, történelmek, identitások*. Szerk. Gábor Csilla. Scientia, Kvár 2004; *A történetmondás rétegei a kora újkorban*. Szerk. Gábor Csilla. Scientia, Kvár 2005.

A kötet címe, *Szöveghagyomány és íráskultúra a korai újkorban*, két tényezőt kapcsol össze, a szöveghagyományt, a textuális kontextusát és az íráskultúrát, a rituális kontextusát. Ezt az összekapcsolódást a bevezető szövege – a „használati irodalom” műfajainak az egyházi irodalomban, illetve a profán szövegformákban való realizációját megnevezve – így határozza meg: „a különféle kora újkori szöveg típusokban (hitvita, imádság, vers, prédikáció és oráció, széphistória, zsoltárparafraza, napló, fejedelműkör) az irodalmi beszédmódok és társadalmi szerepvállalás összefüggéseinek a vizsgálatára is sor került.” (7.) Az irodalom és használati kontextusának kutatása egyre több diszciplína módszertanának, eredményeinek bevonását feltételezi azóta, amióta végbement az, amit „kultúrátudományi fordulatnak” neveznek. Ez a kötet azonban éppen arra figyelmeztet, hogy ez a kérdés a kutatási trendhez való felzárkózás mellett és előtt a szövegek kutatásából adódó szükségszerű szempont, illetve a régi magyar irodalom kutatásában legalábbis ennél a 20. század végi fordulatnál legalább százötven évvel korábbi hagyománya van. Az irodalmi szövegek „haszonvétele, sikere, fogantja, használta, valamely célra fordítása” (a szinonim kifejezéseket a Czuczor–Fogarasi-féle szótárból idézem) olyan értelmezésekben vetődik fel, mint jogok, eszmetörténeti fogalmak, a nyilvánosság átalakuló tereinek, imádkozási szokásoknak, kommunikációs stratégiáknak, személyes íráshasználatoknak előtörténetei.

Lássuk sorra a tanulmányokat. A hét tanulmány két nagyobb szerkezeti egységre tagolódik. Az első egység az irodalmi szövegek egyéb, Foucault-val szólva, nem szövegi természetű diskurzusokba való beilleszkedésére kérdez rá, a második pedig textuális diskurzusfajták, eszmei áramlatok, szöveghagyományozódások, áttételek történeteit rekonstruálja. A tanulmányok bemutatását

mindig egy-egy olyan emblematikus mondat idézésével zárom, mely a címben jelzett két tényezőt mutatja fel a szerző kutatási hipotézisében.

G. Czintos Emese tanulmánya (*Exemplum és fikció határán: a széphistória*. 9–37.) a szerelmi-regényes históriás ének, a széphistóriának a 16. század második felében elterjedő műfaját tárgyalja két szempontból: retorikatörténeti és ideológiai szempontból. A *genus demonstrativum* és *genus deliberativum* határán álló műfaj hibriditását több „irodalmi megnyilatkozást szabályozó rendszer” felől is érzékelteti, hogy következtetésként „a nő szerelemhez való jogának fokozatos elfogadása felé” vezető út egyik állomásaként mutassa fel. „Ezek a megközelítések határozzák meg a dolgozat kettős kérdésfelvetését is: egyrészt annak a folyamatnak a vizsgálatát, amelynek során a históriás ének műfaja a szerelmi téma integrálásával fokozatosan újfajta olvasásmódot alakít ki.” (13.)

Luffy Katalin írása (*Műfajhasználat és reprezentáció főúri temetéseken*. 37–77.) a főúri temetés izgalmas rituális kontextusának 17. század második feléből származó példái közül válogat. A négy temetés prédikációit feldolgozó tanulmány a szertartáskönyvek, ágendák és retorikák előírásainak keretébe integrálja a prédikáció műfaját. A szerző főként a Kecskeméti Gábor, Nováky Hajnalka kutatásaihoz kapcsolódó műfaji kontextusra, a prédikációírás és -mondás gyakorlatára kíváncsi, viszont a temetési kultúra tárgyi, anyagi, rituális, illetve egyéb textuális összetevőivel számol. A tanulmány végén felbukkanó kérdés pedig igen izgalmas további irányt mutat: ezek a nemzetről, nemzetben való gondolkodás paradigmáit felmutató beszédek hogyan előlegezik meg a 18. században politikai értelemben is megszülető nemzetet. „A végtisztesség rendjéből az a szövegszerűen megragadható mozzanat érdekel, amely a temetést eseményé, a reprezentáció eszközévé teszi.” (37.)

Dohi Zsuzsanna (*Egy kései fejedelmi tükör létformája a XVII. században*. 77–95.) S. Pataki István 17. század végén keletkezett *Ez Világ Dolgainak Igazgatásának Mestersége* kontextualizálására tesz kísérletet irodalom, politikum, államfilozófia keveredő regisztereiben. A politikai nyilvánosság kutatásának Bene Sándorhoz, a királytűkör műfajának Hargittay Emilhez kapcsolódó kutatástörténete ér össze ebben a regulákra szintén hibrid – bár itt ideológiai értelemben hibrid – műfajként tekintő elemzésében. Ígéretesnek mutatkozik az a szöveg politikai kontextusának megvilágítására irányuló perspektíva, mely Teleki Mihály kultúrpolitikájának a Teleki-levelezésben követhető modulációihoz illeszteni Pataki

művét, s ezzel tisztázná a regulák kiadástörténetének intencióit. „Teleki Mihály politikája egyértelműen paradoxonnak minősül Pataki Ajánló Levelének tükrében, hiszen az *Ez Világ Dolgáinak Igazgatásának Mesterségének* szerzője egy olyan államférfit mutat be, aki Isten földi országának munkálója, míg a korabeli »hiteles« dokumentumok magánérdekek által irányított vezetőként látják.” (80.)

Korondi Ágnes (*Szent Bernátnak tulajdonított szövegek a kora újkori magyar imádságos könyvekben*. 95–115.) a barokk imakönyvtípusokban, lelki kalauzokban és népi imádságos könyvekben követi Clairvaux-i Szent Bernát ciszterci apát imáinak jelenlétét. A óraskönyvet a műfajfejlődésnek abban a fázisában követi, amikor a liturgiától eltávolodva a magánáhitat eszközévé válik. A szövegváltozatokat, hagyományozódó textusokat követő igényes, pontos elemzése azt mutatja ki, hogy a barokk imakönyvekben a középkoriakhoz viszonyítva Szent Bernát már nem szentként, hanem – az ő kifejezését használom – egyházdoktorként jelenik meg. „Ezek alapján kívánom körvonalazni, mit árul el a középkori és barokk imagyűtemények és imádkozási szokások viszonyáról a Bernát neve alatt terjesztett imádságok továbbélése vagy eltűnése.” (97.)

Gábor Csilla tanulmánya (*Hagiográfia és polémia. Monoszlói András és Gyarmathi Miklós vitája a szentek tiszteletéről*. 115–133.) a szentség kora újkori jelenlétének kérdését a hitviták irányából közelíti meg. Monoszlói András és Gyarmathi Miklós 16. század végi vitáját elemelve a 16–17. századi, a megigazulás és az emberi érdem problematikájára figyelő hitviták egy új terepét mutatja fel. Az elemzés ennél szélesebb kontextusban tárgyalja a kérdést, a hitviták kommunikációs kultúrában játszott szerepét, a kommunikációs kultúra hitviták felőli értelmezését is adja, majd a 17. század végéig vezeti el a kérdés történetét. „Azt próbáljuk nyomon követni, hogy miképpen hagyományozódnak tovább a reformáció első évtizedeiben felhalmozódott argumentumok, illetve hogy a megcélzott olvasó vagy befogadó közönségtől függően a témának milyen megközelítési módjai alakulnak ki, ezek pedig milyen szövegváltozatokban artikulálódnak.” (117.)

Papp Kinga írásának (*Monkoviczenus Márton diáriuma*. 133–161.) forrásfeltáró jelentősége (is) van. A 17. századi lelkész, Monkoviczenus Márton latin diáriumának elemzésével Ivánka Sámuelnek a kolozsvári

egyetemi könyvtárban található 18. század végi kézirat-másolat-kötetei bemutatására is vállalkozik. Az egyes szám első személyű íráshasználati gyakorlatok igen terjedelmes, több diszciplínát érintő szakirodalmának összefoglalása után az írói beszédmódokra figyel, majd a naplóíró és környezet, családhoz való viszonya, az életút állomásai, a feljegyzési technikák szempontjából dolgozza fel ezt a rendhagyó tartalmú szöveget, majd közli annak átiratát. „Egy másik nézőpont, amely vizsgálatomat irányította, az volt, hogy Monkoviczenus Márton miként vall, miként ír a magánszférájához tartozó dolgokról, valamint hogyan oldja meg nyilvános életének bemutatását.” (152.)

Farcádi Botond írása (*Neosztoicizmus és antitrinitarizmus Thordai János zsoldtáráiban*. 161–187.) a leginkább eszmetörténeti jellegű. A harmadik magyar zsoldtárfordító, Thordai János zsoldtárait a neosztoicizmus és antitrinitarizmus, valamint a didakticizmus összekapcsolódásának szempontjából elemzi. A zsoldtárok elemzésének teológiai-dogmatikai kontextusai mellett a szerző a szövegek helyét a teljes szerzői életműben és a műfaj elő-, illetve utótörténetében, a reformáció korának zsoldtárköltészetében is kijelöli. Farcádi a neosztoicizmus és antitrinitarizmus irányzatait a zsoldtárszerzés motivációiként képes felmutatni, ezzel igen izgalmasan érvelve az eszmei áramlatok mikrokontextusainak jelentősége mellett. „Sokkal termékenyebbnek ígérkezik viszont az a megközelítés, hogy Thordai zsoldtárait eme kettősség tükrében vegyük szemügyre: egyfelől az antitrinitarista elveket valló, elkötelezett unitárius lelkipásztor, másfelől pedig a rációnak teret nyitni akaró tanár műveiként.” (183.)

A kötetet amiatt is ajánlom mindenki figyelmébe, mert nagyon szépen követhetők benne a filológiai munkába való beletanulás erőfeszítései. Visszaemlékszem első éves korom egyik első beszélgetésére Gábor Csilla tanárnővel, aki – ha jól számolok, nyolc éve – arról beszélt nekem, hogy a régi magyar irodalommal való foglalatosság a humán tudományok egyik olyan területe, ahol a kutatási eredmények nagyon lassan érnek be, és sok türelem kell hozzá. Örömmel látom, hogy az általa szerkesztett tanulmánykötetkből ismerős nevek mellett mindig újabb és újabb ilyenfajta türelemre nevelt diákok, fiatal kutatók tűnnek fel.

Keszeg Anna

Néprajzi monográfia a székely tízesekről

Bárh János: *Az eleven székely tízes*. A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi tízesek működése a XVII–XX. században. Kecskemét 2007. 463 lap

A *tízes* a székely faluközösség jellegzetes közigazgatási és jogi alegysége, amely egykor az egész székelysége jellemző volt, de különösen Csíkszékben maradt fenn egészen a 20. századig. A falu nagyságától függően egy-egy „rendtartó” székely faluban két, három, négy vagy akár ennél több tízes is működhetett. A legfőbb

határozó szerv a *tízesgyűlés* volt, a tízes képében pedig a *tízedes* intézkedett.

Imreh István kutatásaiból tudjuk, hogy a határőrség megszervezése után, a 18. század végén a szék és határőrség vezetői megkövetelték falutízesek működését, a tízesek fontos katonai szerepet kaptak, tehát az ún. „katonafaluban” az osztrákok által szervezett határőrség a